

УДК 341.322.5

О. О. Скрильник*кандидат юридичних наук, доцент кафедри**державного управління і права**(Полтавський національний технічний**університет імені Ю. Кондратюка)*

ТЕНДЕНЦІ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НАЙМАНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ КРАЇН СНД

На сьогодні світ зазнає великих змін і докладає значних зусиль щодо підтримання правопорядку. В першу чергу це стосується держав, відносини між якими відображають існуючий рівень розвитку міжнародної системи, людської цивілізації в цілому. Міжнародне право закладає фундамент світового правопорядку, що повинно сприяти перетворенню світового співтовариства, заснованого на принципах міждержавності, у справжнє співтовариство націй, що домінуватиме над державами в інтересах людини. Але стабільність існує тоді, коли "актори" міжнародної політики не наслідують виступати агресорами: війни спалахують у тому разі, коли замість одного учасника на арену історії виходить інший [1].

Локальні війни є однією зі світових проблем, а тим більше за участю найманців, наслідком яких є руйнація світового правопорядку, що веде до дестабілізації мирного співіснування держав. Сьогодні ми спостерігаємо за складними ситуаціями в Ізраїлі, Лівані, Іраку, Росії (Чечні), Індії, які

© Скрильник О. О., 2013

© Національний університет "Острозька академія", 2013

виникли саме в результаті порушення основних принципів співіснування народів, націй, держав, і що призводить до руйнації економічної, правової, соціальної та інших систем.

Проблему використання найманців в різних аспектах досліджували: І. П. Блищенко, В. Г. Буткевич, М. В. Буроменський, В. Н. Денисов, В. І. Євінтов, Г. В. Ігнатенко, С. В. Ісакович, Д. Б. Левін, І. І. Лукашук, Р. А. Мюллерсон, Ю. О. Решетов, Л. Д. Тимченко, О. М. Трайнін, Г. І. Тункін, Н. А. Ушаков, С. В. Черниченко, О. О. Мережко, Н. А. Зелінська, Дж. Р. Грін, М. М. Гнатовський, А. С. Мацко та інші.

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити тенденції поширення найманства та дати оцінку правовому регулюванню визначеного явища з метою запобігання вчинення такого злочину.

З утворенням ООН міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю дедалі більше почало концентруватись у рамках цієї організації. 26 червня 1945 року була прийнята перша редакція Статуту Організації Об'єднаних Націй, який набув чинності 24 жовтня 1945 року [2]. Саме в цьому міжнародному документі визначені основні цілі Організації Об'єднаних Націй в напрямку підтримання миру і безпеки на міжнародній арені, зокрема:

1) підтримувати міжнародний мир і безпеку, і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання усунення загрози миру, придушення актів агресії або інших порушень миру; здійснювати мирними засобами, у відповідності з принципами справедливості і міжнародного права, улагоджування або розв'язання міжнародних суперечок або ситуацій, що можуть привести до порушення миру;

2) розвивати дружні відносини між націями на основі поваги, принципу рівноправності і самовизначення народів, а також приймати інші відповідні міри для зміцнення загального миру;

3) здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру й у заохоченні і розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх однаково рас, статі, мови, релігії.

4) бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей [3, с. 1].

З даних положень статутних норм слідує, що держави зобов'язані вирішувати свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир і безпеку.

В той же час політика подвійних стандартів країн Європи та США дає нам підстави розглядати питання відповідальності держав за дії, що дестабілізують інші держави.

Більш детально зупинимось на одному з чинників дестабілізації ситуації у світі – найманстві. Найбільш класичний і яскравий приклад цієї діяльності подає Французький Іноземний легіон, котрий рекламують художні фільми та сайти з Інтернету.

Виникнення Іноземного легіону в 1831 р. пов'язано з початком французької експансії в Північній Африці. Першою великою перемогою легіонерів вважається бій з військами султана Абд-ель-Кадира в 1836 році. В ті роки почав складатися особливий стиль взаємин між офіцерами і солдатами в Легіоні. Французька армія була більш демократична, ніж британська або пруська, авторитет офіцерів базувався не на походженні, а на реальному бойовому досвіді. Це було подвійно справедливо для Легіону. Захоплення Аннаму в 1860-х роках також не обійшлося без участі

Легіону. До липня 1885 року в Індокитаю нараховувалося вже 40 тис. французьких солдатів, серед яких було чимало легіонерів. Після першої світової війни Франція почала активно пересувати частини Іноземного легіону також і в Північну Африку. 1-й полк був розміщений у Сіді-бель-Аббесі (Алжир), а кавалерійський полк відправлений у Сус, Туніс. Саме в цей період у ряди Легіону влилося багато німців і росіян [4].

Капітуляція Франції в 1940 році призвела до того, що Легіон потрапив під командування профашистського уряду Віші. Це викликало розкол у рядах легіонерів. Частина з них залишила Легіон. 25 вересня 1940 року зафіксована перша капітуляція легіонерів: 2-й батальйон 5-го полку Легіону здався японській армії в Ланг Соні. Наступним став батальйон Легіону в Марокко, який без єдиного пострілу здався в 1942 році американцям.

Французи повернулися у В'єтнам у 1945 р. і вже наступного року виявилися втягненими в повномасштабну контрпартизанську війну. 1 листопада 1954 року Національна визвольна армія Алжиру почала війну проти французів. Легіонери з В'єтнаму перекидалися в Алжир. До 1956 року число французьких солдатів в Алжирі подвоїлося і досягло 500 тис. осіб. У 1961 році французькі парашутисти в Алжирі піднімають бунт проти капітулянтської, як вони вважають, політики метрополії. Двома роками раніше незалежність від Франції одержала Республіка Чад. У квітні 1969 року 2-й парашутний полк висадився в Республіці Чад, щоб підтримати уряд, що розсипався, у боротьбі проти повстанців, котрі фінансувалися Лівією. Приблизно через рік вони були відкликані у Францію. Вирішальна битва між армією Чад і лівійською армією відбулася в червні 1987 року. Легіонери грали в розвитку конфлікту важливу роль, але відкрито в бойові дії не вступали. Фактично вони і сьогодні

продовжують представляти інтереси Франції в Чад, спостерігаючи за зміною правителів і урядів [5].

Здійснивши невеличкий екскурс в історію Іноземного легіону, стає зрозумілим, що війська Іноземного легіону – це проурядові війська Франції, які виникли до I Світової війни і які приймали активну участь у військових діях з моменту їх створення. Тому було логічним Організації Об'єднаних Націй своїм Статутом в подальшому фактично заборонити створення подібних військових формувань. Заборона здійснювати таку діяльність викладена і в нормах Женевських конвенцій 1949р. і додаткових протоколах до них, а саме у ст. 47 Додаткового протоколу I 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни. Окрім цього, більшість країн приєдналися до Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989р., і серйозність їх намірів було виражена в нормах національного законодавства, а саме у Кримінальному Кодексі України (ст. 447), а також Росії, Білорусії, Казахстану та ін.

Але, нажаль, не обійшлося без порушення вищезгаданих нормативно-правових актів іншими державами, зокрема Російською Федерацією, Грузією. Наприклад, Грузія здійснює вербування найманців для війни з П. Осетією не тільки на власній території, але й в країнах СНД, стверджують в ЦХІНВАЛІ.

"Окрім питання правового обґрунтування початку бойових дій у зоні конфлікту, у силових відомств Грузії є й практичні проблеми (в чисельності) для вдалого результату силової операції. Через легалізовану можливість потенціальних призовників відкупитися від військової служби особистий склад грузинських ВС потребує докомплектації". Про це

свідчить намір влади Грузії розпочати кампанію з набору у збройні сили країни найманців, – говориться у документі.

Як стверджують у Цхінвалі, практичні кроки у цьому напрямку здійснюються не тільки на території Грузії, але й в країнах СНД, передає РІА "Новини" [6].

Наведемо інший приклад. Уперше про можливість служити іноземцям у Російській армії представники Міністерства оборони Російської Федерації заявили в березні 2003 року [7]. У жовтні 2003 року Державна Дума Російської Федерації одногосно прийняла законодавчий акт, що дозволяє іноземцям служити в Російській армії. Далі документи розглядалися в Раді Федерації. З критичними зауваженнями виступив сенатор, доктор військових наук, генерал-полковник Володимир Кулаков, що попереджав про вкрай негативну реакцію на цей закон у ряді країн СНД. Виявляється, уже тоді, за його словами, Міністр юстиції Узбекистану, представники управління морально-психологічного забезпечення Міноборони Білорусії, грузинські парламентарії досить негативно поставилися до проходження громадян своїх країн на російську військову службу, оскільки це суперечить конституціям перерахованих держав. Генерал-полковник Кулаков запропонував, перш ніж в односторонньому порядку приймати такі важливі документи, спочатку укласти міжнародні договори з державами, громадяни яких будуть проходити військову службу на території Російської Федерації або в межах її юрисдикції. У іншому випадку Росія створює ситуацію, коли громадяни СНД, що виявили бажання служити в армії Росії, будуть переслідуватися правоохоронними органами на своїй Батьківщині, де вони народилися і де проживають їхні родини і батьки. Також було запропоновано розглянути питання обов'язкового страхування легіонерів, більш чітко визначити, які

▪ Тенденції запобігання поширенню найманства на території країн СНД / О. О. Скрильник // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13sootks.pdf>.

військові частини ними можуть комплектуватися, питання взаємин з російськими військовослужбовцями. Однак Рада Федерації не прислухалася до цих зауважень і більшістю голосів схвалила виправлення в чинне законодавство. А в середині листопада 2003 р. документ підписав президент Російської Федерації [8].

Правові основи для служби іноземців у Російській армії були закріплені в урядовій постанові "Про термін тимчасового перебування в Російській Федерації іноземних громадян, що надходять на військову службу за контрактом, і порядку їхньої реєстрації й обліку". За словами фахівців головного організаційно-мобілізаційного керівництва Генштабу, вже в найближчий час можна чекати до 2 тис. легіонерів із країн СНД. За коментарем Генштабу створено особливий іноземний легіон. Легіонери служать разом з росіянами в звичайних військових частинах. Важливим є питання, скільки часу необхідно виділити іноземцям для оформлення документів на контрактну військову службу, порядок реєстрації в органах внутрішніх справ, їхній облік у військових частинах [9]. Однак дані дії Міноборони й інших російських структур є протиправними, що стане зрозумілим з аналізу наступних норм.

Звернемося до діючого Кримінального закону України, де визначено: вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у військових конфліктах чи діях караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, а участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав з метою одержання

матеріальної винагороди карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [10].

Зміст поняття "найманець" розкритий у ст. 47 Додаткового протоколу I 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни. Це особа, що: спеціально завербована на місці військових дій або за межею для того, щоб стинатися в збройному конфлікті; фактично бере участь у військових діях, керуючись головним чином бажанням одержати особисту вигоду у виді обіцяної матеріальної винагороди, що істотно перевищує винагороду комбатанта того ж рангу і функцій, що входить в особовий склад збройних сил даної сторони; не є ні громадянином сторони, що знаходиться в конфлікті, ні особою, що постійно мешкає на території, контрольованою стороною, що знаходиться в конфлікті; не входить в особовий склад збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті; не відряджена державою, що не є воюючою стороною, для виконання офіційних обов'язків у якості особи, що входить до складу його збройних сил [11].

Як бачимо з наведених актів, той факт, що легіонери служать разом з основним складом в звичайних військових частинах і не буде створюватися особливий іноземний легіон, відповідно до пояснень посадових осіб РФ, не впливає на правове становище таких легіонерів, які за діючим міжнародним і національним законодавством України визнаються найманцями, тобто злочинцями.

У Білорусії й Україні вищі посадові особи жорстко заявили, що вважають неможливою службу своїх громадян у Російській армії. У Міністерстві оборони і МЗС України не спростували і не підтвердили критичну позицію керівництва країни, а порадили почитати український Кримінальний кодекс і особливо ст. 447, п. 2: "Участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав

з метою одержання матеріальної винагороди карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років".

Юристи Ради Федерації на цей рахунок вказали, що Україна цілком може розглядати військову службу у ВС Росії і наступне одержання російського громадянства легіонерами як особисту вигоду. У Міністерстві оборони Казахстану розповіли, що поки що в національному військовому відомстві не розглядається можливість служби своїх громадян у Російській армії.

Дійсно, на даний момент у світі існує декілька способів комплектування армії: за призовом, за контрактом (добровільний) та за змішаним принципом.

Повністю добровільні (їх ще називають професійними) армії мають більш як 50 країн, у тому числі США, Великобританія, Японія, Пакистан, Канада, Австралія, Нігерія, Філіппіни [12]. Але здійснюється набір військовослужбовців з громадян даних країн, а не з іноземців, а в такому випадку про порушення національного законодавства походження легіонера мова не йтиме. І якщо Росія переслідує мету комплектації професійної армії, здійснювати набір необхідно з громадян Російської Федерації, інакше, всі обґрунтування набору осіб у військові частини є прикриттям справжніх цілей – іноземці є дешевим засобом ведення військових дій у гарячих точках Росії.

З наведених матеріалів прослідковується, що в ряді країн СНД досить осудливо сприйняли російські новації по укомплектуванню іноземцями своєї армії, а це питання необхідно врегулювати міждержавними договорами, що дасть змогу запобігти нелегальному й неконтрольованому відтоку громадян з країни з метою найму в іноземну армію.

В 1989 році у своїй резолюції 44/34 Генеральна Асамблея схвалила Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, яка, однак, набула чинності лише у 2001 році. Деякі з її положень варто розглядати як крок уперед у справі викорінювання найманської діяльності. Ця Міжнародна конвенція містить положення, які сприяють судовому переслідуванню найманців і заохочує співробітництво між державами в даному питанні. Але у цілому 26 держав уже завершили офіційні процедури, що дозволили їм виразити свою згоду взяти на себе зобов'язання, що випливають із Міжнародної конвенції. Цими державами є Азербайджан, Барбадос, Беларусь, Бельгія, Гвінея, Грузія, Італія, Камерун, Катар, Кіпр, Коста-Рика, Лівійська Арабська Джамахирія, Мавританія, Малі, Мальдівські Острови, Саудівська Аравія, Сейшельські Острови, Сенегал, Суринам, Того, Туркменістан, Узбекистан, Україна, Уругвай, Хорватія, Молдова. Ще кілька держав підписали, але поки не ратифікували Міжнародну конвенцію. До них відносяться Ангола, Німеччина, Демократична Республіка Конго, Конго, Марокко, Нігерія, Польща, Румунія. Що стосується Російської Федерації, то дана Конвенція цією державою підписана, але не ратифікована [13].

Виходячи з аналізу національних норм права щодо найманства, Російська Федерація повинна владнати це питання на договірному рівні з країнами СНД. У іншому випадку на батьківщині легіонери будуть нести відповідальність відповідно до Кримінального кодексу, а сама реалізація прийнятого Закону викликає напруженість у відносинах Росії із сусідами по СНД, що може бути підставою притягнення до відповідальності даної держави. При цьому йдеться про злочин не в розумінні кримінального права, а порушення норм міжнародного публічного права, тобто в розумінні, що поведінка держави, пов'язана із посяганням на мир між

народами, на свободу та ін., викликає більш суворий політичний осуд з боку інших держав та суворіші міжнародні санкції, включаючи колективні санкції міжнародних організацій або ряду держав [14].

На особливу роль держави, як основного діючого на міжнародній арені суб'єкта міжнародного права, у реалізації відповідальності за найманство вказують геополітичні та соціально-економічні детермінанти.

Однак на практиці часто буває так, що політична та правова позиція держав звужує можливості такої реалізації. Так, коли сама держава розглядається як організатор чи співучасник найманських дій (вербування, фінансування, навчання та ін.), постають труднощі у визначенні її відповідальності. Протягом тривалого часу спостерігається разюча невідповідність, коли "суспільство та державні органи, які так швидко і категорично засуджують терористичні дії, що чиняться окремими особами..., аж ніяк не реагують подібним чином, коли те саме або, навіть, гірше чинить політична структура" [15].

У переважній більшості випадків держава заперечує або злочинність поведінки особи, або свою причетність до вчинення злочину і перешкоджає реалізації відповідальності [16]. Ще складнішою виглядає ситуація, коли йдеться про реалізацію відповідальності держави у зв'язку з її причетністю до створення умов і причин, внаслідок яких у різних регіонах світу виникають найманські формування.

Отже, стає, очевидним, що штучне ізолювання відповідальності за найманські дії від обопільної вини учасників військового конфлікту призводить до зниження порогу відповідальності за найманську діяльність у цілому, а, отже, й до послаблення ефективності дії міжнародного кримінального права на цей злочин; що відповідно також є підґрунтям динаміки збільшення проявів найманства.

Список використаних джерел

1. Мандрагеля В. Сучасні підходи "реалізму" щодо збройних конфліктів / В. Мандрагеля: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intellect.org.ua/index.php?lang=u&page=print&material_id=28221&theme_id=0&print=1
2. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда. – М.: Наука, 1981.
3. Там само.
4. Французский Иностранный легион: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: LegionEtrangere.ru.
5. Там само.
6. Ю. Осетия: Грузия вербует наемников в СНГ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ru/news/view.asp?id=F96BA63DBE374D499349B7D662DE55D1>
7. Бабкин А. Русский иностранный легион комплектуется / А. Бабкин // Независимое военное обозрение. – 2004: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/forces/2004-02-06/3_cis.html
8. Там само.
9. Там само.
10. Кримінальний кодекс України: Кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради. – 2001. – N 25-26, Ст.131.
11. Мацко А. С., Демченко О. О. Співробітництво держав щодо встановлення міжнародної відповідальності за найманство / А. С. Мацко, О. О. Демченко // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 3. – С. 117.

12. Бориславська М. Військова служба за контрактом: світовий досвід та передумови запровадження в Україні / М. Бориславська // Право України. – 2003. – № 7. – С. 141.

13. Доклад, представленный Специальным докладчиком г-ном Энрике Берналесом Бальестересом, Использование наемников как средство нарушения прав человека и противодействие осуществлению права народов на самоопределение, E/CN.4/2004/15. – 24 декабря 2003 г.

14. Антипенко В. Визначення відповідальності за тероризм / В. Антипенко // Право України. – 2003. – № 5. – С. 147.

15. Бассиони Ш. Борьба с международным терроризмом: некоторые предложения / Ш. Бассиони // Международный обзор уголовной политики. – 1987. – № 37. – С. 105.

16. Блищенко И. П., Фисенко И. В. Международный уголовный суд / И. П. Блищенко, И. В. Фисенко. – М., 1998. – С.35.

Скрильник О. О.

Тенденції запобігання поширенню найманства на території країн СНД

Стаття присвячена проблемам поширення найманства та специфіці правового регулювання у боротьбі з таким злочином як найманство на території країн СНД. Акцентується увага на особливій ролі держави у боротьбі з найманством

Ключові слова: найманство, злочин, найманець, міжнародно-правове регулювання

Скрыльник Е. А.

Тенденции предотвращения распространения наемничества на территории стран СНГ

Статья посвящена проблемам распространения наемничества и специфике правового регулирования в борьбе с таким преступлением как наемничество на территории стран СНГ. Акцентируется внимание на особенной роли государства в борьбе с наемничеством

Ключевые слова: наемничество, преступление, наемник, международно-правовое регулирование

Skrylnyk O. O.

Tendencies of prevention of distribution of a mercenary activities in the territory of CIS countries

The article is devoted the problems of distribution of the mercenary activities and specifics of legal regulation in fight against such crime as mercenary activities in the territory of CIS countries. Attention is accented on a special role of the state in fight against a mercenary activities

Key words: mercenary activities, crime, mercenary, the international legal regulation